

KÖZÉP-EURÓPA TANULMÁNYOK RÓMAIFÜRDŐN
Életút-interjú, dr. Márkusné Natter-Nád Klára születésnapjára

Őt sokan ismerik, neve még többeknek cseng ismerősen zenei körökön túl is, százezreknek, talán millióknak, még ha talán nem is tudják, honnan. Honnan is? Hát énektankönyveik, tankönyveink címodaláról, kolofonjából: „Szerkesztette dr. Márkusné Natter-Nád Klára”. Hiszen nemzedékek nőttek fel ezeken a – részben még ma is használatos – könyveken, tanultak belőlük és általuk zenét és sok egyebet, költészetet, néprajzot, vizuális kultúrát, összefüggések felismerését; tanultak belőlük és épültek általuk, tartalmuk, nyelvezetük, megjelenésük, rendezettségük által. Márkus Miklósné immár negyedszázada szerkeszti a *Magyar Kodály Társaság Hírei* című, negyedévente jelentkező újságot: szerkesztője és jelentős részben szerzője a lap fennállásától 2019 júniusáig megjelent összesen 108 számból 90 számnak.

Az idei esztendő az ő számára a kerek számok éve, augusztusi születésnapját lenyűgöző frissességben, töretlen munkakedvvel és munkabírásban ünnepelheti. Klára asszony, 2017 óta vasdiplomás középiskolai énektanár, a Kodály-pedagógiának, a Mester művészi és tudományos életművének, valamint – mai szóval – közművelődési koncepciójának elkötelezett közvetítője-képviselője. De hát ki is ő? Mi minden rejlik az imponáló számok, sok évtizedes és sokoldalú munkássága háttérében? Milyen gyökerekből táplálkozott, milyen személyes tulajdonságokra építkezhetett, milyen életutat járt be, milyen örömök és bánatok kísérték? Ideje, hogy a pályafutásáról 15 évvel ezelőtt megjelent portrét¹ új ecsetvonásokkal egészítsük ki.

Klára asszony négy alkalommal fogadott rómaiparti otthonában, beszélt családjáról, neveltetéséről, munkájáról, eszményeiről, örömeiről és kudarcairól; iskolákról és az élet iskolájáról; tanáiról, közvetlen munkatársairól és másokról, akikkel a sors meg a Kodály-ügy szolgálata összehozta; festőkről és költőkről, életstratégiákról és genetikáról (édesapja és ő: „alma és fája” – mondja), a magyar zeneéletről, az ország és a Kárpát-medence népeinek közös múltját illető tapasztalatokról.

Körülvezet a lakásban. „Minden megnyilvánulásunknak sajátos rend a jellemzője. Elrendezzük gondolatainkat, a tárgyainkat az asztalon” (Polcz Elaine: *A rend és a rendetlenség*). Klára asszony rendje: REND. Tárgyaiban, leírt vagy kimondott mondataiban, cselekedeteiben, rend íásaiban és az általa szerkesztett kötetekben, folyóiratokban. Rend az időben. A levelekre érkező gyors válaszokban és a folyóiratszámok pontos megjelenésében. Ez a rend, talán úgy mondhatnánk, tapintatos, nem pedig tolakodó; segítő és alkalmazkodó, nem pedig akadályozóan önmagáért való. Természetes, belülről fakadó.

Festmények, porcelánok, rég elhunyt férjének hatalmas íróasztala. Az első tárgy, amit megmutat, a pianínó, amely gyermekkorától kíséri, hatéves korában kapta. Ez vitte a Zeneakadémiára – mondja. Később megtudom, miért oly becses: egyiptomi utazásról mondott le édesanyja azért, hogy megvásárolhassák. A hangszeren kis szobor áll: Tüttő Sándor portréja a nyolcéves Kláráról. A lakás falai, akár egy műgyűjtő galériája: id. Storno Ferenc, Halápy János, Kass János (ő később került a családi galériába: férjének volt iskolatársa), Jasszus Antal – a két háború közötti ún. kassai modernnek egyike –, a kárpátaljai születésű Lahner Emil. Halápy és Lahner édesapjának művészbarátai, a Párizsban élő

Lahnert meg is látogatták montmartre-i otthonában. A vitrinben Hummel-figurák mellett Kovács Margit-kerámia – 1952-ben, első fizetéséből vásárolta részletre, édesanyjának –, egy herendi porcelán-szobrocska: Ludas Matyi, emlék tanári működésének első éveiből.

Mesélni kezd. „1929. augusztus 18-án születtem. Nem szoktam mondani, mert nem érzem magam annyi idősek, csak mostanában lassultam le.” Pesti születésű, egész élete – egy 5 éves tanulmányi periódust leszámítva – a fővároshoz kötődik, innen járta a világot és járja ma is az országot, gyökerei azonban szerteágazóan európaiak, földrajzi és nemzeti tekintetben egyaránt. Egyik levelében² így fogalmaz: „A ’magyarnak lenni’ gondolat mindig foglalkoztatott, gyakran mondtam tréfásan, hogy én csak véletlenül lettem magyar”.

– *Avassuk be az olvasót a véletlenek, vagyis a Gondviselés intézkedéseinek láncolatába! Hogyan is lett Klára asszony magyar?*

Nagyapám, Natter Ede Tübingiából származott, a Monarchia idején került a mai Szlovákiába, Zólyom megyébe, Bartók Béla későbbi szlovák népdalgyűjtéseinek gazdag forrásvidékére. Tót feleséget választott; a nagymama büszkén mondogatta: ők nem szlovákok, hanem tótok. A család Zólyombrézón telepedett le, itt született három gyermekük, közülük a legidősebb 1893-ban: az édesapám, Miksa – Maximilian, családja, barátai és kollégái számára Maxi. Apám Selmecebányán és Besztercebányán járt iskolába, azután Budapestre jött egyetemre, tanulmányai azonban az I. világháború idején félbemaradnak: a háború alatt katona, orosz hadifogságba esik. Nemrégiben került a kezembe néhány vöröskeresztes tábori lapja meg a hadifogoly-naplója. A fogságból 1920-ban tért vissza. Családja akkor már a trianoni határ túloldalán volt; ő maga Budapesten maradt és újságíró lett.

– *Családjuk tehát a Natter nevet Tübingiából hozta magával. Honnan a Natter-Nád kettős név?*

Az 1920-as évek végén a közalkalmazottakkal szemben érvényesült egyfajta kimondatlan elvárás, hogy magyarosítsák a nevüket. Édesapám német-magyar kettős nevet választott: megtartotta a ’sikló’ jelentésű eredetit és hozzákapcsolta az élőhelyet: ’nád’. Emlékezetem szerint így asszociált. Ez 1929 táján, születésem idején történt. Adódott is belőle később egy kis nehézség: a tanítói

oklevelem kiadása előtt derült ki, hogy más-más név szerepel a polgári születési anyakönyvi kivonatban és az egyházi keresztelőkönyvben, itt még a régi, ott már az új. – A névválasztásban benne van apám ragaszkodása német gyökereihez és kötődése saját szakterületéhez, a botanikához. Halála után úgy éreztem, ragaszkodása engem is kötelez, ezért viselem a férjemé mellett a tőle rám hagyott nevet is.

– *Térjünk vissza 1929 idejére! Hogyan teltek az Ön gyermekévei?*

Szüleim 1927-ben kötöttek házasságot. Édesanyám is Felvidékről áttelepült családból származott, de ő már budapesti születésű. Évközben a fővárosban éltünk, nyaranta, amíg lehetett, hazajártunk a felvidéki rokonokhoz, részint Zólyom és Turóc vármegyébe, de főként a Szepességbe, a Nagymamához és a püspöki főerdész Aladár bácsihoz, édesapám testvéréhez. Így hát csecsemőkoromtól fogva minden nyarat a Szepességben töltöttem. Ott is otthon éreztem magam. Belém ivódott a gyönyörű hegyi táj, megismertem a vidéki életet, az ottani a népeket, gondolkodásmódjukat. A háromnyelvűség abban a közegben természetes volt, a magyar, szlovák, német. Magam is elsajátítottam mindhárom nyelvet. Éltek ott zsidók is. Gyerekként megtapasztaltam, ha akkor nem is érthettem, ahogyan a történelem beleszól az emberek életébe. 1938 táján előbb zsidó játszótársaim tűntek el, egy évre rá a szüleik is. Még idejében elmenekültek. Szudétanémetek jöttek a helyükre.

– *Szülei német, illetve szlovák származásúak. Milyen nyelven beszéltek odahaza? Mi az Ön anyanyelve?*

Otthon magyarul beszélünk, aztán 1935-ben német tannyelvű iskolába íratlak, a budapesti Németbirodalmi Iskolába. A Damjanich utca 4-6. alatt működött.

– *Még 1908-ban, tehát a Második Birodalom idején alapították.*

Igen, egy kiváló, koedukált iskola volt, nemzetközi tanári karral. Működtek ott német, osztrák, magyar tanárok, sőt volt egy guatemalai tanárunk is. A tanítás német nyelven folyt, néhány tantárgyat azonban magyar nyelven oktattak: a magyart, történelmet; Magyarország – a történelmi Magyarország – földrajzát Unterecker Erzsébet és Grexa Gyuláné tanította.

– *...a régi Tabánt megörökítő fotóiról is ismert Grexa Gyula művelődéstörténész első felesége. Tanárai közül kikre emlékszik még?*

Tanítónk német volt: „Herr Schnabel”, Schnabel Gottfried. Hálával gondolok rajztanárunkra, Roisz Vilmos festőművészre, aki nagy gondot fordított a műalkotások megismertetésére: képzőművészeti albumokat hozott be, adott körbe az osztályban. A hitoktatás felekezeti bontásban folyt. Bennünket katolikusokat a regnumi közösséghez tartozó Schöttl József tanított, ahogy szólítottuk: „Herr Schöttl”. Német misére jártunk, hol a Damjanich, hol a Horánszky utcai kápolnába.

– *A Regnum Marianum – ez az 1951 után illegalitásban is hősiezen kitartó papi közösség – az ifjúság valláserkölcsi nevelésének fontos szellemi műhelye a két háború között, Damjanich utcai házuk, így írják, „lelki végvár” volt „a romlott erkölcsű világvárosban”.³*

Igen, ide jártunk misére, a Damjanich utca 50. számú ház udvarán épült kis kápolnába.

– *Amelyet azután az amerikai légierő 1944. július 2-án lebombázott. De a Horánszky utcai kápolna ma is megvan, kulturális térként funkcionál, a jezsuiták által működtetett Párbeszéd Házában.*

A német misét azért is említettem, mert gyermekkoromban nemcsak hogy az iskolában nem találkoztam a magyar népdallal, de templomban sem a magyar népekekkel. Az iskolára visszatérve, erősek voltak a reáltárgyak, a matematikával keményen meg kellett küzdenem, aztán a tanítóképzőben osztályelső lettem belőle. Tanultunk idegennyelveket, választani lehetett latint, angolt, franciát. Tornaversenyeket is rendeztek, a dunai Pokol-szigeten.

Magam is nagyon kedveltem a sportot, a mozgást, iskolában és iskolán kívül: korcsolyáztam, síeltem, nyaranta sokat kerékpároztam, úsztam, aztán még egy kis tenisz, vívás, persze tánc...

– *És hogyan jött életébe a zene, hogy végül hivatásául választotta?*

Édesapám újságíró lévén, szabadjegyünk volt a Nemzeti Színházba és az Operába. Megismerhettem a leghíresebb operákat, lenyűgözött a zene. Jó

beszélgetőtársra leltem, mert egyik kedves osztálytársam édesanyja a kiváló drámai szoprán Walter Rózsi volt. Akkoriban különben operaénekes akartam lenni. Igazi élményt jelentett Kodály: *Háry János* előadása, ahol a számomra addig ismeretlen világ, a magyar népdal szólalt meg az operaszínpadon. Ekkor találkoztam először Kodály Zoltán művészetével.

Említettem, hogy hatéves koromtól fogva zongoráztam. Még nem épült ki a mai értelemben vett zeneiskolai hálózat, házhoz járt a tanár. Sztrókeyné Vali nénivel a kötelező penzumok után jutalmul gyakran játszottunk négykezes, többek között operarészletek zongoraátiratait. Különösen kedveltem a *Háry Intermezzóját*: ezt, könnyű letétben, szinte vég nélkül játszottam. Az iskolában is jeles énektanárok működtek: Weltler Jenő, Kapi-Králik Jenő, később mindketten egyházzeneesként szereztek országos megbecsülést. A zenével mégsem ekkor, hanem a zsámbéki tanítóképzőben köteleződtem el igazán.

– *A régi típusú, középfokú tanítóképzésről van szó, amely a mai fogalmaink szerinti 8. osztályra épült és öt év után adott oklevelet. Miért éppen tanítóképzőbe? Miért Zsámbékra?*

Ezen a ponton a történelem szól bele az életembe. A szüleim nyolcadik után, 1943-ban kivettek a német iskolából, az iskolára ránehezedő nemzetiszocialista nyomás miatt, és a zsámbéki tanítóképzőbe íratlak. Eredeti elképzelésük szerint egy ausztriai nevelőintézetben folytattam volna tanulmányaimat, ám ilyesmi az Anschluss után szóba sem jöhetett. Zsámbékon létesült viszont egy olyan intézmény, amelynek szellemisége megfelelő volt: a Keresztes Nővérek védőszárnyai alá kerültem, akik jó feleségeket és jó anyákat akartak nevelni. A rend svájci alapítású, magyarországi központjuk Zsámbékon épült ki, ahol egész iskolakomplexumot működtettek: elemi, polgári, gazdasági iskola; a tanítóképző 1929-ben nyílt meg.

– *És mégis, itt történt meg az Ön pályafutásának nagy fordulata.*

Egyrészt, a képzőben nagy súlyt kaptak a készségtárgyak. Másrészt, jóllehet a nővérek között számosan voltak svájciak, a nevelésben erős magyar szellemiség érvényesült. Ez a tény annyiban is említést érdemel, hogy az iskolának voltak bejáró növendékei, zsámbéki svábok. Az 1946-os kitelepítések őket is érintették: két kedves osztálytársunktól vettünk könnyes, szomorú búcsút. Tanulmányaimra visszatérve, éneket az akkor még zeneakadémista Pődör Béla tanított. Életemben

először, tőle tanultam magyar népdalt. Zongoraórákon megismertem Bartók és Kodály népdalfeldolgozásait, zsámbéki tanárom készített fel a zeneakadémiai felvételire. Gyakoroltam harmóniumon, orgonán. Kézimunka-foglalkozásokon magyar hímzés-motívumokkal, az intézet gyűjteményében népi kerámiákkal ismerkedtünk. Sportolásra bőven nyílt lehetőség: fedett uszoda, tornaterem, tenispálya, télen korcsolyapálya. Gazdálkodási ismeretekre az intézet háromholdas kertjében tehettünk szert.

– *Közben folyik a háború.*

A család életében döntő fordulatot hozott 1944 ősze, az október 15-i Horthy-proklamáció és a rákövetkező nyilas hatalomátvétel. Édesapám, aki addig kormány-lapoknál, emellett rádiós ismeretterjesztőként is dolgozott, egyszerre állás nélkül maradt. Így a korábbi „jó középosztálybeli” egzisztenciáját elveszítette a család. Persze, ez nemcsak bennünket érintett: sokunknak kellett ebben az időben, a politikai fordulatok között újraépítenie, újjászerveznie az életét. Erről szól Marinovich Endre családtörténeti könyve: *Túlélte-e a középosztály?*

– *1944 karácsonyán elérte a fővárost a front.*

Csak egy epizódot mesélek el. December 24-én délben, egy légitámadás miatt kicsit késve, a Zugligetben lakó rokonainkhoz készültünk, hogy együtt ünnepeljük a szentestét. A János kórháztól már nem jártak a villamosok, gyalogosan indultunk fölfelé, a Szarvas Gábor útra. A néptelen utcákon haladva erős puskaropogást hallottunk: a Budára benyomuló orosz katonák fegyvereinek zaját, úgyhogy – nem messze úticélunktól – jobbnak láttuk visszafordulni.

– *Az a karácsonyeste sokakban hagyott mély nyomot. A Budagyöngye–Pasarét vidékének eseménykrónikáját szemtanúk egykorú feljegyzéseiből ismerjük, Boldizsár Iván emlékirataitól Gyarmati Fanni nemrégiben nyilvánosságra került naplójáig.*

Térjünk vissza tanulmányaihoz. 1948-ban megszerzi tanítói oklevelét. Innen nagyon sokfelé vezet út. Miért a Zeneakadémiát választotta?

Először is el kell mondanom, hogy apám soha nem politizált. Távolsgártartása életstratégia, egy középosztálybeli család túlélésének stratégiája volt,

ugyanakkor adódott ez az ő természettudományos irányultságából, biológus érdeklődéséből is. Távolsgáttartására jellemző, hogy 1945 után már nem ment állásba: szabadfoglalkozású íróként botanikai, gyógyászati, kultúrtörténeti tárgyú írásokat közölt az *Élet és Tudomány*, az *Orvostörténeti Könyvtár Közleményei* hasábjain és önálló kötetekben, ezenkívül rádió- és TIT-előadásokat tartott. Később a *Magyar Nemzet* külső munkatársa lett, „a Virágos sarok” rovatvezetője. Kapott rádiós nívódíjat és 1981-ben Aranytollat is. Néhány írását a *Kertkultúra* című folyóirat 2001-ben posztumusz újraközölte. Egyszóval, nemcsak a képzőművészeti érdeklődést, de az írói hajlamot és ambíciót is hazulról hoztam.

Amikor tehát a továbbtanulásom kérdése fölmerült, engem a kémia mint „politikailag semleges tudomány” felé orientáltak, az akkor – 1948-ban – még Pázmány Péter nevét viselő Tudományegyetemre. Az igazat megvallva, én sokkal inkább humán érdeklődésű voltam. Mielőtt felvételre jelentkeztem volna, még egyszer elmentem Zsámbékra, zongoratanáromhoz. Az ő biztatására döntöttem a Zeneakadémia, a középiskolai énektanárképző tanszak mellett, és a nyarat komoly felkészüléssel töltöttem.

A felvételi vizsgára máig emlékszem! A szolmizáció akkor még új dolognak számított, a legtöbben nagyon izgultunk emiatt...

– ... hiszen a Kodály-módszer csak 1948-tól kezdve épült be hivatalosan a magyar pedagógiába.

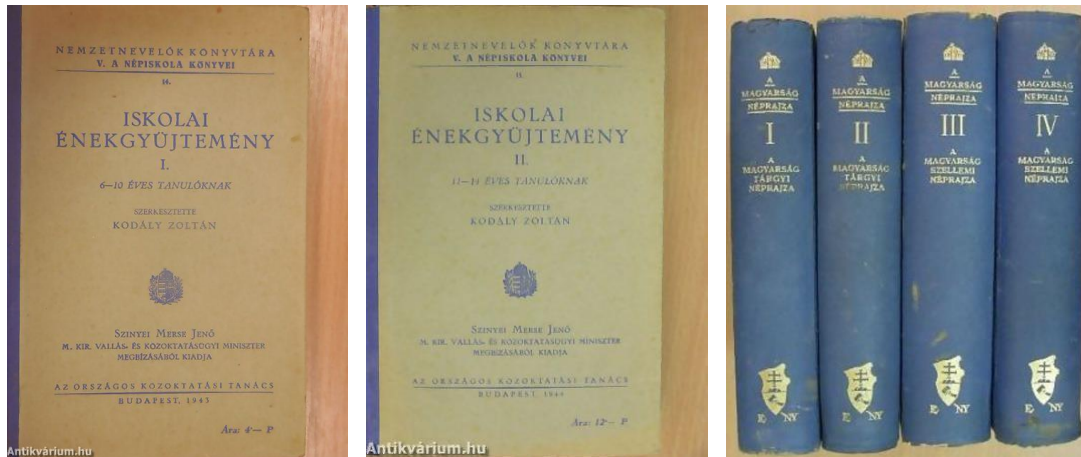
Aztán kérték, énekeljek valamit. A *Szánt a babám* kezdetű Bartók-népdalfeldolgozást választottam. A felvételi bizottságban ült Ádám Jenő, ő kísért zongorán. Azt hiszem, akkoriban az éneklés volt a legnagyobb erősségem. Fölvettek.

Olyan tanároktól tanulhattam, akiknek a neve ma már fogalom: Ádám Jenő mellett Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Szabolcsi Bence, Vásárhelyi Zoltán, Wehner Tibor... Első évben orgonaórára is jártam Pécsi Sebestyénhez. 1949-ben megszűnt ez a lehetőség. A gyakorlati oktatást Szőnyi Erzsébet vezette, vele sok helyen hospitáltunk, többek között Andor Ilonánál, a Vendel utcai Tanítóképzőben.

A leginkább emlékezetes tanáregyéniség persze maga Kodály Zoltán. Ő a zeneszerzés tanításától már 1940-ben visszavonult és népzénét tanított az elsőéveseknek, minden tanszakon. Mi, a Zeneakadémiát 1948-ban kezdők voltunk az utolsó évfolyam, akik ebben a formában még Kodálytól tanulhattunk.

A népzeneórákat a Zeneakadémia Kistermében – a mai Solti Teremben – tartotta. Ő maga sohasem énekelt, viszont nagyon szépen füttyült, úgy szólaltatta meg a dalokat. Listát kért arról, hogy milyen népdalokat ismerünk, és közülük választott: elénekeltette a növendékekkel, majd kérdésekkel rávezette a jellegzetes vonások felismerésére, a népdalelemzés módszertanára.

Dr. Márkusné Natter-Nád Klára a Zeneakadémián használt tankönyveiből

Tankönyvként Kodály Zoltán – Kerényi György 1943–44-ben megjelent *Iskolai Énekgyűjteményét* használtuk. Ez a kétkötetes munka az énektanítás történetében mérföldkövet jelent: a népiskolai énektanítást a népdalra alapozza, beosztása már a nyolcosztályos általános iskolát tartja szem előtt – a nyolc osztály bevezetéséről 1940-ben törvény született, más kérdés, hogy a háború miatt nem került át mindenütt a gyakorlatba –, és tartalmaz a magyar népdalok mellett történeti és egyházi énekeket, köztük néhány gregoriánt is, továbbá népies műdalokat meg szomszéd- és rokonnépi dalokat. Az *Iskolai Énekgyűjteményen* kívül főképpen a *Magyarság néprajza* negyedik kötetét tanulmányoztuk, amely a népzene és -tánc, szokások, hitvilág, játékok, vallási néprajz kérdéseit tárgyalja. A félévi vizsgára 100, az évvégire 200 dallamból kellett felkészülnünk, memoriter, szöveggel, szolmizálva, adott szempontok szerint elemezve.

Népzeneóráinkon a nyelvművelő Kodályt is megismerhettük. Nemcsak önnön beszédére, hanem feleleteink stílusára is igényes volt, tiltotta a töltelékszavakat, pl. „izé”, „szóval”, nehezményezte, ha valaki éneklő hanglejtéssel beszélt.

– Ön az egyik előadásában⁴ a Kodály-tanítványok három nemzedékét különböztette meg: az első a Bárdos-nemzedék, amelynek tagjai később

Kodály munka- és harcostársai lettek. A második azoké, akik még közvetlenül Kodálytól, de már Kodály-tanítványoktól is tanulhattak. A harmadik nemzedék tagjai kizárólagosan Kodály-tanítványok tanítványai. A mai fiatal muzsikusok pedig már negyedik nemzedékként vehetők számba. Ön tehát a második nemzedék képviselője.

Igen, és minden alkalmat megragadok, hogy élményeimet, emlékeimet a fiataloknak továbbadjam. Még azt el kell mondanom, annyira lenyűgözött a népdal világa – említettem, számomra viszonylag „kései találkozás” volt –, hogy a diploma utáni tanévben, külön engedéllyel bejártam Járdányi Pál óráira.

Kodály Zoltán és a tanítványok első nemzedéke

– *Főiskolás évei zavartalanul folytak? Hiszen akkor is nehéz időket élt az ország.*

Megéreztek a változásokat. Az egyházzenei szak megszüntetésekor az egyházkarnagy hallgatók hozzánk, középiskolai énektanárképzősökhöz csatlakoztak. Másfelől, ahogy akkor mondták, a tanszak „osztályösszetételének feljavítása” érdekében, Gát József – Ádám Jenő utódeként tanszékvezető tanárunk – hallgatói is bekerültek az évfolyamba, a korábbi munkáskarnagyképző-tanfolyamról. Így nagyon megnőtt a létszám, de nagyon jó együttessé alakultunk. A tanulás vágya, a zene szeretete mindnyájunkban erős volt, lelkesedtünk kiváló tanárainkért, és a Zeneakadémia egész légköre biztonságos szigetet jelentett számunkra.

– Gyermekkorában énekesi pályára készült. Az akadémiai felvételin – említette – az éneklés volt a fő erőssége. Később is voltak az énekléssel kapcsolatos ambíciói? Vagy elszakadt ettől a vonaltól?

Énektanár és kórusvezető számára természetesen fontos az éneklés, és egyébként sem aludt ki bennem ez a vágy, csak szunnyadt. Diploma után még jártam énektanárhoz magánúton, és zeneiskolába a II. kerületben. A kóruséneklés pedig sokáig jelentős helyet foglalt el az életemben. Több együttesben is részt vettem.

Ahogy elkezdtuk zeneakadémiai tanulmányainkat, a felsőbb évesek rögtön hívtak minket a Forrai Miklós vezette Budapesti Kórusba. Az első próbán éppen Kodály *Budavári Te Deumát* tanulták. Énekeltük a *Psalmust*, a *Kállai kettőst*, Bartóktól a *Cantata profanát*. Forrai csodálatosan, nagyon lelkesítően vezényelt. Más karnagyokkal is dolgoztunk. Erich Kleiber dirigálta például a Beethoven *Kilencediket*. Azt a korálszerű részletet: „Ihr stürzt nieder Millionen?” döbbenetesen illusztrálta, térdre rogyott! Úgy megismerni a nagy oratorikus műveket, hogy részt veszel benne, mindent beleadsz az énekbe, minden porcikáddal átéled, semmivel nem pótolható... – Mikor férjhez mentem, pár hónapra rá elhagytam a kórust.

Jártam közben a rádiós feladatokat ellátó *Földényi Kórusba*, ez az akkoriban operától a hangjáték-kísérőzenéig minden műfajban foglalkoztatott ad hoc együttes szerény pénzkereseti lehetőséget biztosított. Megjegyzendő, sok ifjú neves operaénekes szerepelt a tagok között.

Pődör Béla javaslatára jelentkeztem Harmat Artúrnál – aki tanárom is volt – a Bazilika énekkarába. Tanulságos, szép esztendőt töltöttem ott, sajnos csak egyet: nem bírtam tovább a hideg templomkarzatot.

Évfolyamtársam Heltay László, harmadéves korában kamarakórust alakított *Baráti Kör* néven és engem is hívott énekelni. Ez a társaság 1955 elején egyesült Szekeres Ferenc kórusával, így jött létre a *Budapesti Madrigálkórus*, első szereplésünkre 1955. december 17-én került sor a Bartók Teremben, a két karnagy vezényletével.⁵

A Budapesti Madrigálkórus bemutatkozása, 1955.

– A Bartók Terem a Váci utcában volt, a mai Pesti Színház helyén.

Még moziként is működött, mielőtt színházzá alakították. – Heltay 1957-től Angliában folytatta tanulmányait, és lett később Kodály műveinek is jeles előadója; a Madrigálkórus vezetését Szekeres Ferenc vette át. Házasságkötésem után én kimaradtam.

Az 1960-as évek közepén Sapszon Ferenc kért fel részvételre a Rádió Énekkarának „külsős” együttesébe. A nagy hangversenyeken ugyanis kibővített kórossal szerepeltek. Úgy 15 évig énekeltem velük, több olaszországi szereplésen is.

Összességében elmondhatom, gazdag szakmai kórustapasztalatra tehettem szert. Ráadásul valamennyi együttesnek jellemzője volt a jó közösségi, baráti együttlét. Azt hiszem, a kórus ebben a tekintetben is sokat formált rajtam.

– Ön mikor szerzett diplomát a Zeneakadémián? Hogyan indult a tanári pályája?

1952 júniusában diplomáztam, osztálytablónk ma is látható a Kupolaterem szomszédságában. Az 1952/53-as tanévtől eltörölték a gimnáziumokban az ének tantárgyat – sokéves küzdelem árán sikerült később visszaállítani –, ugyanakkor szabályozták, hogy az általános iskola alsó tagozatában is szaktanárok tanítsák az éneket. Így kerültem két, VI. kerületi intézményhez, a Vörösmarty utcai leány-, és az Izabella utcai fiúiskolába. Ez utóbbiban – amelyik 1955-ben

átköltözött az Andrássy út 68. szám alá – 1962-ig maradtam. Nagy létszámú fiúkórusommal a Zeneakadémián is szerepeltünk. Zenekart is szerveztem, versenyekről rendre első díjat hoztunk el. Szívesen jöttek a gyerekek a zenés színjátszó szakkörbe, ahol közismert mesejátékokat vittünk színre, Farkas Endre magyarszakos kollégámmal. Én válogattam a dalokat, ő írta a verses összekötő szöveget. Nevezetes volt a *Ludas Matyi* előadása. Párhuzamosan zeneiskolában is tanítottam, előképzős csoportokat és szolfézst.

Közben a szakmai továbblépés útját kerestem. Akkor már híre járt a Kecskeméti alakult Ének-zenei Iskolának és annak is, hogy Budapesten, a II. kerületi Lorántffy Zsuzsanna utcai Általános Iskolában Kodály Zoltán irányításával – Bors Irma vezetésével – 1954-ben megnyílt az első Ének-zenei osztály. Élénk figyelmem irányult arrafelé, de közben mozgalmas évek következtek számomra. Férjhez mentem, Budára költöztünk, megszülettek a fiaim...

– *Kérdezhetem a házasságáról?*

1954-55-öt írtunk. Kemény tél köszöntött ránk, az iskolában baj volt a fűtéssel, rosszul zártak az ablakok. Komolyan megbetegedtem, és gyógyulni a Mátrába küldtek. Az ottani társaság révén ismertem meg későbbi férjemet, Márkus Miklóst, akivel 1956 februárjában megesküdtünk. Két fiunk született, 1957-ben Kristóf, 1962-ben András. A „Lorántffyban” megalapozott zenei tanulmányaik befejeztével, édesapjuk hivatását követve, mindketten a mérnöki pályát választották. Megházasodtak, és ma már hat unoka boldog nagymamája lehetek.

– *Férje révén pedig ismét kapcsolatba került korábbi tanárával Bárdos Lajossal.*

Apósom, dr. Márkus Miklós, Bárdosnak gimnáziumi iskolatársa volt. Barátságuk 1914-ben, a cserkészmozgalomban indult és életük végéig megmaradt.

49. Szellő zúg távol

Andante

1. Szel- lö zúg távol, al- szik a tá- bor. Alszik a tá- bor, csak a tűz lángol. Rakd meg, rakd meg cserkészpajtás azt a tű- zet, Isten tudja, mikor látunk megint ilyet.

2. Szellőzúgásnak fárad a hangja,
kis falucskának stól a harangja.
Hallga, hallga, stól a harang,
bim-bam, bim-bam,
Lelkünk mélyén kél rá visszhang,
bim-bam, bim-bam.

-1921-

B.L., M.M.

A Cserkészdalok c. kiadványból, 1925

mű - Bárdos Lajos (1:50)

(Bárdos Lajos-Dr. Márkus Miklós: Tábortűznél)

Szellő Zúg (Bárdos) by Accord Treble Choir – YouTube (2:02)

Accord sings Szellő zúg (in Hungarian) by Lajos Bardos as part of their November 6th, 2010 concert at St. Cecilia's Church in Greenpoint, Brooklyn

– Dr. Márkus Miklós írta a Szellő zúg távol, alszik a tábor... kezdetű cserkészdal szövegét, amely Bárdos Lajos feldolgozásában világszerte elterjedt. Egyébként a cserkészethez is mindketten mindvégig hűek maradtak: Bárdos kapcsolatban állt az illegalitás idején is az ún. katakombacserkészzel, Márkus Miklósnak pedig megadatotott, hogy részt vegyen a mozgalom rendszerváltoztatás utáni újjászervezésében.

Igen, apósom túlélte Bárdost, 93 éves korában, 1991-ben halt meg. Emlékszem kettejük megrendítő búcsújára, 1986-ban. Akárcsak Márai Sándornál, A gyertyák csonkig égne drámaaváltozatában Sinkovits Imre és Agárdy Gábor

nagyjelenete. Apósom és Bárdos születésnapokon mindig felköszöntötték egymást, egyikük szeptember 30-án, másikuk október 1-én született. Amikor születésnapján meglátogattuk apósomat Krisztina körúti otthonában, kettesben találtuk a két jóbarátot. Megrendítő volt! Érezni lehetett: mindketten tudják, hogy utoljára találkoznak. Bárdos néhány hét múlva távozott az élők sorából.

– *Ön 1962-től a II. kerületben tanított. Miért váltott?*

Említettem, hogy szakmai érdeklődésem az ének-zene tagozat felé irányult. Az ötvenes években már országosan szaporodtak ezek az iskolák, magam is ilyen intézményben kívántam folytatni munkámat. 1960-ban és 1961-ben is kértem az áthelyezésemet a II. kerületbe, de nem engedtek el. 1962-ben tanév közben váltottam, előbb a Lajos utcai, aztán a Medve utcai általános iskolában tanítottam, végcélom azonban a Lorántffy utcai zenei tagozatos iskola volt. Többször is látogattam az iskolát. A felső tagozat énektanárai Csík Miklós és Friss Gábor voltak – később zenei igazgatóhelyettesek –, ők vezették a kórust. Az alsó tagozatban Varga Imréné és Nigó Józsefné tanított. Mikor utóbbinak 1964-ben megüresedett a státusza...

– *Nigóné Papp Anna pályája Szombathelyen folytatódott és a Tanárképző Főiskolán teljesedett ki...*

... akkor kineveztek a Lorántffy utcai Ének-zene tagozatos iskolába. Ugyanebben az évben került oda Bartalus Ilona, a felső tagozathoz. Nagyon sok kiváló énektanár-kórusvezető működött még ezt követően az iskolában, hosszú lenne felsorolni, de mindenképp megemlítem Mohayné Katanics Máriát, akivel annak idején együtt végeztünk a Zeneakadémián.

Nyolc évig tanítottam a „Lorántffyban”. Ez a Marczibányi téri Kodály Iskola elődje. Minden évben kaptam elsősöket, 1964-ben induló osztályomat elvittem egészen nyolcadikig. Nagyon jó volt velük együtt végigélni a fejlődést, megtapasztalni a zenei nevelés épületének nagyszerűségét. Az alapoktól indulva fokról fokra együtt haladni: ezt az elvet annak idején Andor Ilonától tanultam.

A tanulókból alakítottam egy kamarakórust; ha ilyenre volt szükség, Friss Gábor mindenhová minket küldött: TV-be, Rádióba, gyakran hívtak a Filmgyárba. Szerepelünk például az *Egri csillagok* templomi jelenetében. A betanulás idején a film zeneszerzője Farkas Ferenc is meglátogatta a kórusunkat.

Szerveztem az iskolában hangszeres kamaraegyüttest; szakköri foglalkozásban népdaléneklést; az utolsó félévben vezettem a nagykórust. Nagyon hasznos volt ez a nyolc év, amikor megismerhettem, hogy a mindennapos énekóra milyen kiváló eredményeket ér el a gyermekeknél. A további évtizedek során ezért lehettem hiteles szószólója ennek az iskolatípusnak.

50 éves osztálytalálkozó az egykori „Lorántfy”-ban, 2014.
(Jelenleg a Budapesti Baár Madas Református Iskola épülete.)

1971-től, a tanítás és a család mellett, szabadidőmben, a Zenetudományi Intézetnél is dolgoztam. Ösztöndíjas kutató megbízatást kaptam Szabolcsi Bence, egykori zeneakadémiai tanárom, az Intézet akkori igazgatója révén. Első mentorom Albert Gábor volt, őt követően dr. Legáný Dezső. XIX. századi zenei folyóiratokkal foglalkoztam, magyar és német nyelvű napi- és hetilapok, a *Pester Lloyd* és a *Vasárnapi Újság* zenei utalásait kartotékoltam, kivonatoltam a fontosabb írásokat, kritikákat, ezenkívül zenés színjátszásra vonatkozó adatokat gyűjtöttem a *Hölgyfutár*, *Kelet*, *Kolozsvári Közlöny* és a *Zenészeti Lapok* hasábjairól. Ez a munka 1987-ig tartott.

– 1972-től a Tankönyvkiadónál volt állásban.

A Zenetudományi Intézet ajánlott be a kiadóhoz, így 1972-ben a tantermet felcseréltem a szerkesztőségi szobára. Visszatekintve úgy látom, jól döntöttem, ebben a munkában éreztem igazán otthon magam. Mintha mindig erre készültem volna! Megtaláltam benne mindent, ami számomra fontos: zene, irodalom,

képzőművészet, történelem, Kodály-pedagógia. Oda kerültem, ahová igazán kellettem. S ezt csak olyan szerényen mondom.

– *Miben áll egy tankönyvszerkesztő munkája?*

Pályázati rendszerben készültek a tankönyvek, a tankönyvbírálatnál pedig véleményt kértünk a szaktudomány képviselőitől és gyakorló pedagógusoktól egyaránt. Szoros szakmai kapcsolatban voltunk az Országos Pedagógiai Intézettel és vezetőjével Kontra Istvánnal. Az OPI konferenciáinak és a szakfelügyeleti hálózatnak köszönhetően országos szinten volt rálátásom az oktatási rendszer nehézségeire, az iskola igényeire.

Ének-zene tankönyvsorozat indult a normál és az ének-zene tagozatú általános iskolai, a gimnáziumi, óvónői és zeneművészeti szakközépiskolai osztályok számára. A tankönyveket Ittész Mihály, Lantos Rezsőné, Lukin Lászlóné, Lukin László, Róbert Gábor, Szabó Helga, Ugrin Gábor írták. Ezen kívül pedagógiai főiskolai, tanár-, tanító- és óvodapedagógusképző tankönyvek, tanári kézikönyvek és egyéb módszertani kiadványok egész sora látott napvilágot. Megint hadd soroljam a kiváló szerzőket, van köztük muzikológus, zenepszichológus, pedagógus és karvezető: Borsai Ilona, Falvy Zoltán, Dobák Pál, Frank Oszkár, Kalmár Márton, Kelemen Imre, Kovács Sándor, Laczó Zoltán, Nemcsik Pál, Olsvai Imre, Pécsi Géza, Tegzes György, Vikár László.

Kodály és Bartók-kórusok előadói szempontú elemzéseit köszönhetjük Mohayné Katanics Máriának, a zenei nevelési irányzatokról készült összefoglalásokat Szőnyi Erzsébetnek, népzenei írásokat Bárdos Lajosnak.

– *Meg lehet fogalmazni, mi a tankönyvszerkesztés módszertana?*

Fontos, hogy a szerkesztő megtalálja a megfelelő munkatársakat: szerzőket, lektorokat, tanácsadókat, illusztrátorokat. Mindig tudtam, kihez kell fordulni: sok útbaigazítást kaptam Dobszay Lászlótól, aki az egyik tankönyvsorozatunknak szerzőtársa is, azután Kroó Györgytől, Ujfalussy Józseftől. Nagy súlyt fektettem a tankönyvek arculatára. Olyan művészekkel dolgoztam, mint Kass János vagy Richly Zsolt. Sok-sok beszélgetés végeredménye, amíg egy-egy ábra, grafika nem csupán önmagában szép, hanem zenei-pedagógiai értelemben is láttató, kifejező. Mindez jelentős mennyiségű szervezőmunkát kívánt, persze jó szervezésre minden munkaterületen szükségem volt.

A legnehezebb kérdés általában az anyagi források előteremtése-kiharcolása. Valahogy ez is mindig sikerült, kellően meg tudtam indokolni, miért szükséges az adott kiadvány.

– Említette Bárdos népzenei tanulmánygyűjteményét. Hogyan született meg ez a könyv?

Bárdos Lajos 1978-tól haláláig publikált népzenei cikkeket *Az ének-zene tanítása* című módszertani folyóiratban, amelynek 1977-től szerkesztőbizottsági tagja, 1978-tól kiadói szerkesztője voltam, így Bárdos írásait is én rendeztem sajtó alá. E kis remekműveket Tanár Úr később egy-egy gondolat köré csoportokba rendezte, és – némi biztatásra –, maga is kívánta és szorgalmazta a könyv kiadását. Az 1986-os évben végig ellenőrizte és korrektúrázta a kéziratot.

Kedves Klárka,
mindent köszönök.

Mindig mindent olyan gyorsan és nagyszerűen
tud intézni! Hogy lehetne ezt másokra, főleg a
hivatalokra is átplántálni?...

Hálával, szeretettel

1027 BUDAPEST, II.
Mártírok útja 64/b. I. 8

1983 DEC 10

Kedves Klárka,
köszönöm a korrektúrát. Megingatott abban a véle-
késében, hogy - netán - megszűnt az ÉZT...

Az 5. kottaára kimaradását nem tudom, hogyan
lehet pótolni egymár törölt anyagban. De nem is
fontos! A szöveg eléggé megmagyarázza.

Ebben az esetben

a 216. lap alján kihúzható a zárójeles /5.a/,
de, a vessző maradjon, /az utolsó
előtti sorban/,

és a legutolsó sorban törölendő a zárójeles /5.c/,
és utána kettőspont helyett egyszerű pont jöjjön

illeszthetünk.

A kartonok alakja úgyis leolvasható a 6. ábrából.
Legföljebb ennek 6. helyett 5. sorszámot kell adni.

Ja, a legalsó sor elején még ez is törölendő:

/5.b/

de a kettőt után pont jöjjön.

Akkor nem kell megbolygatni a tördelést.

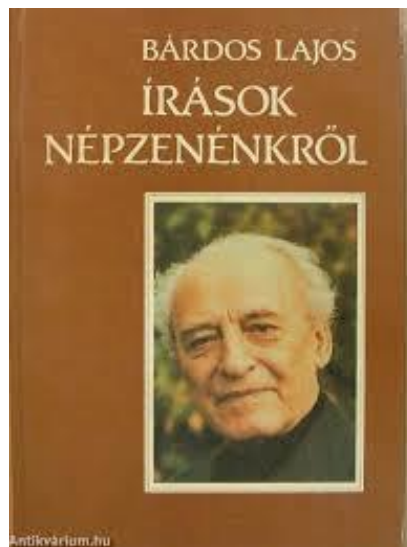
A jókívánságokat szívből köszönöm

és szeretettel viszonzom

Balogh

Csak a nyomdai megjelenését nem érthette már meg. A kötet 1988-ban jelent meg, *Írások népzeneinkről* címmel.

– Az ének-zene tanítása *hasábjain* Ön is publikált. Milyen témákkal foglalkozott?

Kotta-, és könyvismertetőket írtam, beszámolókat hazai és külföldi rendezvényekről, többek között az 1983. évi csehországi X. *Musica Viva in Schola* konferenciáról, amelynek több magyar előadója volt: Für Éva Szombathelyről, Szabó Dénes és Tarcai Zoltán Nyíregyházáról. A *Klang und Zeichen* című németországi általános iskolai énektankönyvet 1976-ban a *Studia Musicologica* hasábjain mutattam be.

– Klára asszony nemcsak sajtósként, hanem előadóként is sokfelé járt, idehaza és külföldön.

Elsősorban a magyar zenei nevelésről szóltam, kiemelve a Kodály-módszer gyakorlati alkalmazásának a mikéntjét, például a készségfejlesztésben érvényesülő fokozatosságot, az ismeretek egymásra épülését, tankönyvi példákkal alátámasztva és illusztrálva. Mindemellett gondot fordítottam a magyar kulturális élet sokoldalúságának a bemutatására. Mindig nagy érdeklődést váltott ki a magyar zeneszerzők ismertetése és kapcsolatuk az európai zeneművészet világával.

Elsőként szeretném megemlíteni a TIT által szervezett kéthetes *Esztergomi Nyári Egyetemet*. Szőnyi Erzsébet szervezésében 1967-től

nemzetközi zenepedagógiai tanfolyammá vált, amelyre évente 10-14 országból, elsősorban Nyugat-Európából, de tengeren túlról, Afrikából, Kínából is érkeztek hallgatók. Volt olyan év, amikor a hallgatók létszáma elérte a 140 főt. Öt nyelven folyt a tanítás. Szőnyi Erzsébet felkérésére az 1970-es évek közepétől több mint két évtizeden át vettem részt a tanfolyam munkájában. Tankönyv-bemutatóval egybekötött vásáron juthattak hozzá a nyári egyetem hallgatói azokhoz a kiadványokhoz, melyeket a bemutatóórákon a tanulók használtak. Nagy érdeklődést váltottak ki az alsó tagozatos könyvek, melyekben a könnyű gyermekdalok módszertani egymásutánja jól illusztrálja a kodályi koncepció felépítését és emellett a színes képi magyarázatok áthidalják a nyelvi nehézségeket. A könyvekkel kapcsolatos angol nyelvű előadásomon szinte valamennyi résztvevő mindig jelen volt, majd a rákövetkező egyéni beszélgetések során kértek további tanácsot, eligazítást, hiszen az volt a céljuk, hogy hazájukba hazatérve, a maguk sajátos viszonyai között alkalmazhassák az itt megismert, eredményes, kodályi elveken alapuló ének-zene tanítási módszert.

Sokfelé jártam külföldön is, a Tankönyvkiadó vagy a Magyar Zeneművészek Szövetsége kiküldetésében, a minisztérium pályázati támogatásával vagy a külföldi rendezők meghívására. Emlékezetes számomra az 1986-os ausztriai *XVII. ISME-konferencia*, Innsbruckban, ahol bemutattam, hogyan tükröződik a Kodály-módszer a tankönyveinkben. A rendezvény hivatalos nyelve az angol volt, magam is angolul kezdtem az előadást, látva azonban, hogy a résztvevők többsége német, menet közben németre váltottam. Hálás volt érte a közönség.

– *A konferencia munkájáról az Ön jóvoltából a hazai olvasóközönség is értesült.*

Igen, hazaérve mindjárt beszámoltam róla *Az ének-zene tanításában*.

Voltam valamennyi szomszédos országban, Csehszlovákiában több helyütt, Romániában – Erdélyben, Szerbiában, Bulgáriában, azután Dániában, Finnországban, Norvégiában, Svájcban, a törökországi Ankarában. 25 éven át minden évben tartottam előadást a *Fidula Ifjúsági Zenei Kiadó* nyári továbbképzésein, illetve a Sport&Kultur csoport programjain, felváltva Németországban és Ausztriában. Ezt a vállalkozásomat egészen 2017-ig teljesítettem.

A Sport&Kultur-csoport tagjaival, Hofgastein, 2013.

- *Létezik olyan Közép-Európa felfogás, amelyik a „közép”-et nem négyzetként értelmezi, hanem hosszanti irányban kitágítva az északi államokat is belefoglalja. Ankarát leszámítva, Ön ezt a tágasan vett Közép-Európát járta be szakmai útjain valóságosan és híradásokban képletesen. Az utóbbi évtizedekben a sajtó valóságos misszióvá vált az Ön életében.*

Valóban így érzem. Látom, hogy a zenei nevelés és a kóruskultúra területén mennyi nagyszerű dolog történik országszerte, tanárok, karvezetők micsoda elhivatottsággal dolgoznak a kodályi eszmények megvalósításán, és mennyi örömet szereznek vele a tanulóknak, a bármely életkorú énekeseknek meg a koncertközönségnek. Meggyőződésem, hogy ha az eredményekről a szakma országos szinten értesül, megerősítést jelent azok számára, akik az eredményeknek részesei, a többieknek pedig jó példával szolgál. Jó példákért járom az országot...

- *... és számol be a fontos eseményekről. Nemrégiben járt Pécsen.*

Tillai Aurél idén március 20-án hangversennyel ünnepelte 60 éves karnagyi jubileumát, erről tudósítottam.

- *Tudósít évtizedek óta cikkek százaiban, a Zeneszó és A Magyar Kodály Társaság Hírei hasábjain.*

Az 1990-es évek végén kezdtem publikálni a *Zeneszóban*, a Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége, régi nevéből – Kórusok Országos Tanácsa – elvont betűszóval KÓTA folyóiratában. A Szövetség fennállásának 30. évfordulóján, 2000. szeptember 30-án, szép Emléklappal ajándékoztak meg, szövege: „A Magyar Zenekultúra érdekében végzett áldozatos művészi munkájáért”, Vadász Ágnes ügyvezető és dr. Baross Gábor elnök aláírásával. Nagyon meghatódtam és úgy gondoltam, ha így megbecsülnek, akkor ezért illik még jobban megdolgozni. Azóta folyamatosan publikálok a *Zeneszóban*. Ez évi 4. számában „A 95 éves Szőnyi Erzsébet köszöntése” címmel jelent meg a 204. cikkem.

2008-ban választottak meg a Szerkesztőbizottság elnökének, amikor elődöm és egykori akadémiai évfolyamtársam, Anker Antal e tisztségről lemondott.

– *Beszéljünk a Magyar Kodály Társaság lapjáról. A Hírek különszámaként eddig hat kötet látott napvilágot.*

Ezek a kiadványok ünnepi évfordulókhoz kötődnek. Különszámmal ünnepeltük meg 1998-ban Társaságunk fennállásának huszadik évfordulóját. Három esetben Kodály-évforduló adta az apropót. Születésének 120. évfordulóján 32 oldalas színes füzetbe foglaltuk a Kodály-év eseménykrónikáját, ez a kiadvány a *Magyar muzsikusz évfordulók, Kodály év, 2002*. Öt évvel később jelent meg a *Kodály Zoltán nevét viselő kórusok és iskolák* című kötetünk, benne 160 oldalon tíz énekkar, húsz iskola és a *Kodály Vonósnégyes* bemutatkozása olvasható.

– *Mindszenty Zsuzsánna könyvajánlója kiemeli a közölt intézmény-történetek és karvezető-portrék jelentőségét.*⁶

Az anyaggyűjtésben részt vállaló intézményvezetők, tanárok, karnagyok felelősségteljes munkát végeztek. Ennek köszönhetően egyfajta keresztmetszet ez a kiadvány a magyar zenekultúra termékeny fél évszázadáról, a legkülönbözőbb összetételű és jellegű közösségekről, a fővárosból, megyeszékhelyről, kisvárosból, községből. Az eltérő háttérű és jellegű együtteseket a közös ars poetica, a kodályi program vállalása köti össze, és hogy összeköti, már önmagában is bizonyítja a kodályi elgondolások nagyszerűségét.

- *Nem kevesebb mint 25 képzőművészeti Kodály-ábrázolás – festmény, grafika, szobor, dombormű, plakett –, valamint egy Kodály-ihlette relief reprodukciója szerepel a kiadványban. Egyfajta „így látjuk Kodályt”, az alkotót, a nevelőt, a tudóst, az embert és a Kodály-örökséget. Mintha már itt körvonalazódott volna a következő, 2018-as Kodály-kötet terve.*

Sokkal korábbi a terv. Idestova 30 éve közlünk a *Hírek*ben képzőművészeti Kodály-ábrázolásokat: 1992 óta díszíti a címlapot Borsos Miklós grafikája, az 1993. évi szám belső címlapján megjelent Bakos Ildikó – a Marczibányi téri Kodály-iskolában felállított – Kodály-szobrának fotója. 1994-től kezdve, amikor is átvettem a *Hírek* szerkesztését, minden számban közlésezünk egy-egy reprodukciót a Mesterről készült vagy az ő kompozíciói által ihletett műalkotásokról. Kézenfekvő volt ezeket kötetbe gyűjteni, megjelentetésére a 2017-es Kodály-év jó alkalmat kínált. Így született meg a *Kodály Zoltán ábrázolások a képzőművészetben*, 112 színes oldalon, 81 műalkotás reprodukciójával.

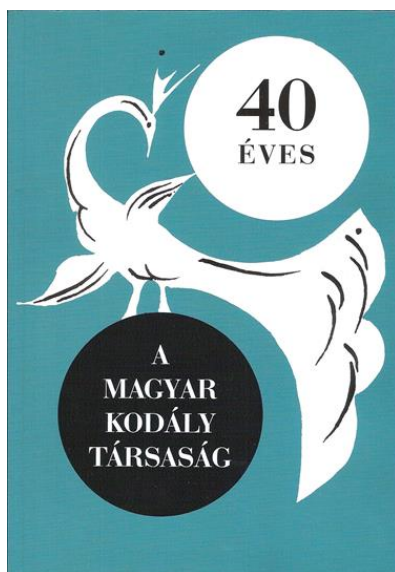
- *Figyelmet keltett a kötet, zenei körökben és azon kívül is. Méltatói között szerepel Fehér Anikó, Hollós Máté, Mezei Károly, Richly Zsolt.*⁷

Egy kislexikont is csatoltunk a kiadványhoz, az alkotókról szóló ismertetésekkel, ennek összeállításában Meszlény Anna volt segítségemre. Meg kell említenem a kiadványtervet készítő Dobó Nándor nevét, akivel két évtizede együtt dolgozunk, ő végzi a *Hírek* nyomdai előkészítését.

- *Lassanként egy verseskötet is kitelne a Hírek lapszámaiból gyűjtve: Csukás István, Csoóri Sándor, Fodor András, Illyés Gyula, Szepesi Attila, Weöres Sándor... Csukás István az Ön felkérésére írt verset a Kodály Társaság alapításának 40. évfordulójára.*

Így van. A *Negyven éve őrizzük őt* című Csukás István-költemény 2018 októberében született, és a *Negyven éves a Magyar Kodály Társaság* című ünnepi lapszámban jelent meg. A borító is különleges, erre az alkalomra tervezte Richly Zsolt, akivel a tankönyvkiadói évek óta vagyunk munkakapcsolatban.

A Magyar Kodály Társaság Hírei 2018/4.
Richly Zsolt borítótérve

[Márkusné Natter-Nád Klára: Negyven éves a Magyar Kodály Társaság \(MKT, 2018\) Részletek a könyvből: Csukás István: Negyven éve őrizzük őt / Tartalom / A Magyar Kodály Társaság Hírei-Bevezető \(pdf\)](#)

Páva-motívumot kértem a művésztől, és „páva-motívumot” idéző Járdányi és Olsvai-gondolatok nyitják az emlékszámot, hiszen, mint Járdányi Pál írja, páva-dallamunk „valóságos jelképe a magyar népzene”-nek”. Kodály feldolgozásainak köszönhetően nemzeti jelképpé is lett, Olsvai Imrét idézve: „Himnusznak és Szózatnak, Rákóczi-indulónak és Kossuth-nótának társává emelkedett.”

– Móser Zoltán néprajztudós, fotóművésztől tudjuk: a páva egyetemes keresztény jelkép is. „Hová is száll a páva?” – kérdezi. „Oda, ahol a Megváltást várják.”⁸

Lapozgatva a 2019. decemberi számot, ez is színes és minden eddiginél terjedelmesebb. 176 oldalon közöl retrospektív írásokat – köztük olyan kuriózumot, mint dr. Nádaszi Alfonz 1982-ben elhangzott és mindeddig publikálatlan győri előadása –, a Társaság történetét idéző szövegeket, borítótérveket, fotókat rendezvényekről és emlékhelyekről, továbbá a vidéki tagcsoportok munkájáról szóló összefoglalásokat, valamint friss híreket. „Kordokumentum – láthatja az, aki fellapozza” – így summázza a kötet tartalmát Hollós Máté.⁹

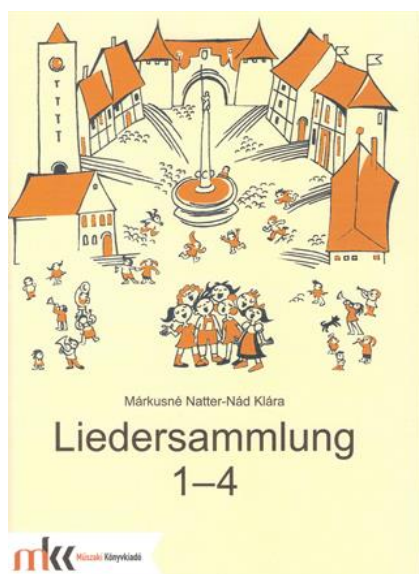
Azért Borsos Miklós grafikájához sem lettünk hűtlenek: ez most a belső címlapra került. Az igényes kötetterv pedig ezúttal is Dobó Nándor munkája.

Volt még egy különszámunk: 2014-ben ünnepelte 90. születésnapját Szőnyi Erzsébet, ő a Kodály-ügy letéteményese itthon és világszerte, és a Kodály Társaságnak is lelke. Természetes, hogy a születésnapot megünnepelte a Kodály Társaság, a Zeneakadémia, a Magyar Művészeti Akadémia, ám spontán módon, központi szervezés nélkül rendezvényekkel köszöntötték a zeneszerzőt országszerte kórusok, iskolák, Szőnyi-tanítványok és a tanítványok tanítványai. A *Hírek* „Szőnyi 90” különszáma ezekről a rendezvényekről ad összefoglalást, kiegészítve néhány, a zeneszerzői életművet bemutató írással.

– *Térjünk vissza az Ön életútjához. 1972-től tehát a Tankönyvkiadó szerkesztője. A tanítással végleg szakított?*

Szerencsére nem. 1978–1984-ig óraadóként tantárgypedagógiát, szolfézs-zeneelméletet és karvezetést tanítottam a – jelenleg az ELTE Tanító- és Óvóképző Karaként egzisztáló – Budapesti Tanítóképző Főiskola esti tagozatán, az ének-zene szakcsoport hallgatóinak. Egyébként nagy örömömre itt ma egykori növendékem, a „Lorántffyból”, ill. a Marczibányi téri iskolából indult dr. Kismartony Katalin a tanszékvezető.

Azután 1992-ben megtalált az éppen induló XIV. kerületi, Ungvár utcai Hajós Alfréd Magyar-Német Kéttannyelvű Általános Iskola, ahol elsőként vezették be a készségtárgyak, ének, rajz, torna, idegennyelvű oktatását. Éppen akkor váltam meg végleg a Tankönyvkiadótól – már 1990-től nyugdíjas voltam –, és örömmel kezdtem valami egészen újat. Az Ungvár utcában nyolc éven át tanítottam éneket alsó tagozatban, heti 2-2 órában. Két csoportot vittem végig, 1–4. osztályig. Tankönyv sem volt, úgyhogy magam készítettem el, a Kodály-módszert adaptálva a német dalanyagra. 1994-ben jelent meg, és azóta többször is kiadták, később munkafüzettel kiegészítve. Az ábrákat ezúttal is Richly Zsolt készítette. Idén érkezett az iskola a magyar-német két tanítási nyelvű program bevezetésének 30. évfordulójához. Az április 3-án tartott ünnepség keretében emléklapot is kaptam „Az első német nyelvű énekkönyv írásáért”.

Ének tankönyv és munkafüzet kéttannyelvű általános iskolák számára

Kétnyelvű közegben egyébként nagyon otthon érzem magam. A német nemzetiségi iskolákkal és kórusokkal máig kapcsolatban vagyok. Többször is zsűriztem a „Landesrat” Magyarországi Német Ének-zene és Tánckarok Országos Tanácsa minősítő kórusversenyein.

– 1994-ben pedig átvette A Magyar Kodály Társaság Hírei szerkesztését.

Az újság alapító szerkesztője dr. Bónis Ferenc, az első szám a Magyar Kodály Társaság megalakulásának évében, 1978 decemberében jelent meg. 1987-ben Bónistól Csík Miklós vette át a munkát. Az ő lemondása után kért fel Szőnyi Erzsébet a *Hírek* gondozására. Ez 1994 elején történt. Igent mondtam, és – bár időközben, váratlanul, 66 éves korában meghalt a férjem – még azon őszön elkészült a lap következő száma, sőt az addigi rendszertelen megjelenést hamarosan évi három, majd négy lapszámra emeltük.

Szőnyi Erzsébet egyébként, mióta a Zeneakadémián a növendéke voltam, figyelemmel kísérte pályámat. Munkakapcsolatunk a Kodály és a Bárdos Társaság vezetőségében még szorosabbá vált.

Rómaifürdői otthonában, Szőnyi Erzsébettel, 2010.

– *Ön a Kodály Társaság elnökségének is tagja.*

1994 óta vagyok a Kodály Társaság elnökségi tagja, most már mint a *Hírek* főszerkesztője és tiszteletbeli tag. A Társaság sokat tesz a Kodály-örökség gondozásáért, hangversenyekkel, konferenciákkal, kiadványokkal, szakmai kapcsolatok ápolásával.

Vállalásaink egyike a Kodály-iskolák egy-kétévente sorra kerülő országos kamaraének-találkozója, amely 2010-ben, Szőnyi Erzsébet elnöksége idején indult.

A IV. Országos Kodály Zoltán Kamaraének-találkozó zsűrijében,
Marczibányi téri Kodály-iskola, 2016. április 23.

(Az asztalnál, balról jobbra: Puskásné Ispán Franciska, Somorjai Paula,
Márkusné N-N. Klára, Rozgonyi Éva, Kodály Zoltánné.)

– *Még a Bárdos Lajos Társaságról ejtsünk szót!*

Említettem, Bárdos Lajossal családi és szoros munkakapcsolatban is voltunk, magától adódott, hogy az ő nevét viselő társaságban alapító tagként is szerepet vállaljak. A fő érdem azonban bizonyára Póczonyi Mária egykori akadémiai évfolyamtársamé abban, hogy a társaság 1987-re megalakult. Póczonyi mindig is lelkes híve volt Bárdosnak és tanításának, sokéves együttműködésüket zeneelméleti jegyzetek sora jelzi.

Nagyon aktív tagunk volt Lukin László, az ő utódként lettem a Társaság főtitkára és 2004-től hangversenyeink állandó műsorvezetője. Évente általában négy koncertet rendezünk, a nevesebb évfordulókat kiemelt hangversennyel ünnepeljük meg a Zeneakadémián. A kórusművek mellett az életmű izgalmas, rejtett értékeit is igyekszünk fölfedezni. Ki ismeri például Bárdos hangszeres zenéjét? Nos, Nagy Márta előadásában több zongoradarabját hallhattuk, de műsorra tűztük kamaraműveit is.

A Bárdos Lajos születésének 115. évfordulóján rendezett ünnepségen (Dunakeszi, 2014)
(Finta Zsolt felvétele)

A zeneszerző halála óta iskolák, kórusok vették fel a nevét. Társaságunk többször megrendezte a Bárdos-iskolák kórusainak találkozóját, emellett tartottunk már konferenciát, adunk közre könyveket.

2002-ben megnyílt a Bárdos Lajos Emlékmúzeum, Bárdos egykori, Margit körúti lakásában. Igazgatója a zeneszerző leánya, Brücknerné Bárdos Ágota. Hagyományos az október 1-jén tartott megemlékezés, amikor a ház falán

elhelyezett emléktáblát is megkoszorúzzuk. A múzeumban pedig alkalmanként klubdélutánt szervezünk.

A Bárdos Emlékmúzeumban Ivasivka Mátyással, 2010.

– Ön tehát Kodály- és Bárdos-ügyben egyaránt fáradhatatlan.

Igen, a Bárdos Társaság, a Kodály Társaság és a KÓTA szövetségével szinkronban szervezem a feladataimat. Nagyon jó az együttműködés, közös elvek és célok vezérelnek: a kodályi gondolat megvalósítása országos viszonylatban, „LEGYEN A ZENE MINDENKIÉ!”

– *Kitüntetésekben, elismerésekben sincs hiány. 1981-ben Pozsgay Imre kezéből vette át a Szocialista Kultúráért jelvényt, 2004-ben A Magyar Tudományos, Üzemi és Szaklapok Újságíróinak Egyesülete Szerkesztői Nívódíjban részesítette, 2006-ban elnyerte a KÓTA zeneírói díját, 2010-ben A Magyar Kultúra Lovagja címet, 2011-ben Artisjus díjat kapott, 2016-ban Balog Zoltán minisztertől megkapta a Csokonai Vitéz Mihály alkotói díjat.*

Volt még két kitüntetés, aminek nagyon örültem. Az egyik 2017-ben, amikor a Zeneakadémián átvettem dr. Vigh Andrea rektorasszonytól a Vasdiplomát. A másik ez év elején, amikor megkaptam a KÓTA életmű-díját.

– Mit jelentenek Önnek a díjak? Visszaigazolást?

Annyiban feltétlenül, hogy mindig szem előtt tartottam Kodály figyelmeztetését: „Akiben van tehetség, köteles azt kiművelni a legfelsőbb fokig, hogy

embertársainak mennél nagyobb hasznára lehessen. Mert minden ember annyit ér, amennyit embertársainak használni, hazájának szolgálni tud.” Ezek a mondatok 1953-ban, a Zeneakadémia tanévzáró ünnepségén hangzottak el.

„Akiben van tehetség, köteles azt kiművelni a legfelsőbb fokig, hogy embertársainak mennél nagyobb hasznára lehessen. Mert minden ember annyit ér, amennyit embertársainak használni, hazájának szolgálni tud. Az igazi művészet az emberiség emelkedésének egyik leghatalmasabb eszköze, s aki azt minél több embernek hozzáférhetővé teszi, az emberiség jótevője!”

„...a jó zenész kellékeit négy pontban foglalhatjuk össze: 1. kiművelt hallás, 2. kiművelt értelem, 3. kiművelt szív, 4. kiművelt kéz. Mind a négynek párhuzamosan kell fejlődnie, állandó egyensúlyban. Mihelyt egyik elmarad vagy előreszalad, baj van.”

Használni és szolgálni akartam. Jó érzés, ha mások is úgy látják, hogy sikerült. Viszont az életmű-díj egy kicsit figyelmeztetés is, hogy itt az ideje a feladatokat átadni.

– *Csak ismételhetem: fáradtságnak nyoma sincs. Mi a titka?*

Az egyik bizonyosan az, hogy mindig tudtam váltani a számomra oly kedves család és szakma mozgástere között. A másik, hogy szakmán belül is tudtam időben váltani, egyik feladattól a másikhoz továbblépni. Húsz év tanári tapasztalattal a hátam mögött lettem tankönyvszerkesztő, 22 év szerkesztői előélettel vállaltam önálló lapszerkesztést, ami az utóbbi 25 évben volt az életem vezérmotívuma.

– *Vezérmotívuma egy különböző népek intonációs világát egybefoglaló „közép-európai” kompozíciónak. Az említett 20-25 éves periódusokat alapul véve és a gyermek- és tanulóéveket is hozzászámítva, eddigi pályafutása a kompozíció négy tételébe rendeződik.*

Közép-Európa említése is egy kodályi gondolatot juttat eszembe: „Értéktelen az a magyarság, amely nem európai, és számunkra értéktelen az európaiság, ha nem magyar is egyszersmind.” 1939-ben írta Kodály, a Mi a magyar? körkérdésre válaszul.

– *És ma, nyolcvan év múltán, még mindig vívódunk ezzel a kérdéssel.*

Kedves Klára Asszony, Isten éltesse születésnapján, és adjon erőt, egészséget, hogy négyteteles életművét egy eredményekben és örömekben gazdag ötödik tétel koronázza! Köszönöm a beszélgetést!

-
- ¹ Kontra István – Balás Endre (szerk.): *A zenei köznevelés történetéből. Dokumentumok és pedagógus portrék a XX. század második feléből*. Kecskemét, Kodály Intézet, 2005. 149–153. o.
Dr. Márkusné Natter-Nád Klára pályafutásáról átfogó képet adnak a következő írások:
Anker Antal: Köszöntő, *Zeneszó* 2004/9. 4. o.
Gerzanics Magdolna: A Csokonai Vitéz Mihály-díj kitüntetettjei, *Zeneszó* 2016/1. 5. o.
Köteles György: Márkusné Natter-Nád Klára pályafutása, *Zeneszó*, 2019/2. 12–14. o.
- ² Kelt 2018. február 8., publikálatlan, címzettje Mezei Károly szerkesztő, korábban a Magyar Rádió, jelenleg a Magyar Katolikus Rádió munkatársa.
- ³ Hetzmann Róbert: *A Regnum Marianum-templom története*. Budapest, Magyar Patrióták Községe, 2017. 2. o.
- ⁴ Kodályról, személyes emlékek alapján. Elhangzott a Kodály és a XXI. század c. konferencián, ELTE TÓK, 2017. január 26. A rendezvényről ismertetést közölt *Az MKT Hírei* 2017/1. száma.
- ⁵ Heltay László: *Kutyák és Könyvek*. Budapest, 2018. Napkút Kiadó, 78. o.
- ⁶ Mindszenty Zsuzsánna: Kodály Zoltán nevét viselő iskolák és kórusok, *Zeneszó* 2009/7. 14. o. (Könyvajánló.)
- ⁷ Fehér Anikó: Képek és szobrok a Mesterről, *Zeneszó* 2017/10. 10–11. o.
Hollós Máté: Így látták Kodályt – a Képzőművészek, *Zeneszó* 2018/1. 12–13. o.
Mezei Károly: Kodály Zoltán ábrázolások a képzőművészetben, Kodály Zoltán ábrázolások vásznon, fában, bronzban és márványban, *A Magyar Kodály Társaság Hírei* 2019/3. 20–22. o.
Richly Zsolt: Kodály Zoltán a képzőművészetben – Laudáció, *A Magyar Kodály Társaság Hírei* 2018/1. 22–25. o.
- ⁸ Móser Zoltán: Pávás énekek. In Uő: *Jelek és ünnepek*. S. l. 1994. Fekete Sas Kiadó, 34–115. (67.) o. valamint in Uő: *Az ősök udvarában. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 2001. Fekete Sas Kiadó, 67–131. (99.) o.
- ⁹ Hollós Máté: 40 éves a Magyar Kodály Társaság. A jubileumi kiadványt lapozgatva, *Parlando* 2019/2.